

Filmska produkcija u Rijeci

Radman, Nensi

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:575287>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-26**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

**SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET**

Nensi Radman

Filmska produkcija u Rijeci

(ZAVRŠNI RAD)

Rijeka, 2021.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za kulturalne studije

Nensi Radman
Matični broj: 0009083668

Filmska produkcija u Rijeci
ZAVRŠNI RAD

Preddiplomski studij kulturologije

Mentor: dr. sc. Boris Ružić

Rijeka, 2021.

IZJAVA O AUTORSTVU ZAVRŠNOG RADA

Ovime potvrđujem da sam osobno napisao/la završni rad pod naslovom:

Filmska produkcija u Rijeci

i da sam njegov autor/ica.

Svi dijelovi rada koji su u radu citirani ili se temelje na drugim izvorima (mrežni izvori, udžbenici, knjige, znanstveni, stručni ili popularni članci) u radu su jasno označeni kao takvi te adekvatno navedeni u popisu literature.

Ime i prezime:

Nensi Radman

Datum:

13.9.2021.

SAŽETAK I KLJUČNE RIJEČI

Ovaj rad se bavi filmom i kinematografijom, odnosno filmskom produkcijom s fokusom na grad Rijeku. Početci filma se mogu uočiti već prvim tehnološkim izumima kinetoscopa, kinematografa i fonografa u 19. stoljeću. Kao začetnike filma i filmske industrije najčešće se spominju braća Auguste i Louis Lumière, ali uz njih su još Thomas Alva Edison i William Kennedy Laurie Dickson.

Povijest filma u Hrvatskoj je opsežna. Hrvatska je godinu dana nakon Amerike imala svoje prvo kino, a dolaskom ove nove umjetnosti, pojavili su se i prvi filmski entuzijasti. Grad Rijeka također ima dugačku povijest filma koja počinje prvim stalnim kinom i prvim igranim filmom snimljenim na području Hrvatske, što se odvijalo u prvih nekoliko godina 20. stoljeća. Rijeka je u prošlosti, ali sve više danas postala sve češće izabrana lokacija snimanja vanjskih i većih domaćih produkcija. No, pitanje kojim se bavi ovaj rad se odnosi na manjak upravo riječkih produkcija. Postavlja se pitanje zašto je tako malo filmskih profesionalaca koji rade na području Rijeke? Što Grad pruža filmašima i što nedostaje? Prvo je objašnjeno što uopće spada pod filmsku produkciju, a u svrhu dobivanja odgovora na ova pitanja provelo se istraživanje te intervjui s producentima na području grada Rijeke. Istraživanje pokazuje da su manjak profesionalnih, obrazovanih filmaša, manjak opreme i manjak mogućnosti financiranja doveli do toga da se teži Zagrebu jer on nudi više mogućnosti, obrazovanje na tom području te povezivanje ljudi koji rade na filmu. Kada bi Rijeka nudila iste mogućnosti kao i Zagreb, riječke produkcije bi mogle jeftinije plaćati svoje filmske projekte i posao bi im bio lakši.

KLJUČNE RIJEČI: Grad Rijeka, filmska produkcija, financiranje filmova, producenti

SADRŽAJ:

1. UVOD.....	1
2. ŠTO JE FILM?	2
2.1. Kratka povijest filma (općenito)	3
2.2. Početci Hrvatskog filma	4
3. ŠTO JE FILMSKA PRODUKCIJA?	6
3.1. Faze produkcije filma	7
3.1.1. Razvoj.....	8
3.1.2. Predprodukcija	8
3.1.3. Produkcija	9
3.1.4. Postprodukcija.....	10
3.1.5. Distribucija.....	10
4. ISTRAŽIVANJE	12
4.1. Kvarnerska filmska komisija	13
4.2. Hrvatski audiovizualni centar (HAVC).....	15
4.3. Filmaktiv	16
5. PROBLEMI PRODUCIRANJA U GRADU RIJECI.....	18
5.1. Zaključak istraživanja	20
6. ZAKLJUČAK	23
7. BIBLIOGRAFIJA	24

1. UVOD

Tema ovog završnog rada je djelovanje filmske produkcije u gradu Rijeci. U ovome radu objasnit ću prvo što je film i ukratko ću opisati povijest filma. Zatim, teorijski ću objasniti što je filmska produkcija, odnosno što sve obuhvaća posao producenta. Drugi dio rada bavit će se istraživanjem, intervjuima skupljenim od strane riječkih filmskih producenata. Pitanja u intervjuima se odnose na produciranje filma na području grada Rijeke, financiranje filmskih projekata, a sve zasnovano na osobnim iskustvima ljudi koji se bave filmskom produkcijom u Rijeci već dugi niz godina. Kao fokus, odnosno, polazišne točke istraživanja uzela sam redatelja i producenta Bernardina Modrića, koji radi u sklopu Istra Filma; Reu Rajčić, mladu riječku producenticu, trenutno baziranu u Zagrebu, koja iza sebe ima niz projekata te Marina Lukanovića, filmskog producenta, redatelja, snimatelja te profesora s Akademije primijenjenih umjetnosti u Rijeci.

U našem društvu, filmovi su jako bitan i velik dio svakodnevice. Filmska industrija je doživjela veliku prepoznatljivost i veliki uspjeh kroz svoju povijest te zasluženo dobila naziv *sedma umjetnost*. Današnje društvo filmove vidi kao priču ispričanu od strane glumaca, ali malo tko zapravo razmišlja o načinu izrade te priče koju gledaju i što se zapravo odvija iza kulisa. Za svaki film koji je čak i poluprofesionalno produciran, potrebni su sati i sati rada i prije nego krene samo snimanje. Svaki filmski projekt iziskuje velike napore ljudi: od scenografa, kostimografa i make-up artista pa do producenta, redatelja, snimatelja, odnosno direktora fotografije i montažera. Danas, biti u svijetu filma je čast koliko i teško. To nije uredski posao, niti je jednostavan. Tijekom rada na filmu, osoba treba sve svoje vrijeme i energiju usmjeriti upravo prema tome.

No, pitanje kojim ću se baviti, odnosno, pitanje mojeg istraživanja fokusira se na grad Rijeku. Kao studentica, i sama sam radila na studentskom filmu kao direktor fotografije – i to nekoliko puta. Redateljica filma i ja smo nailazile na razne probleme u predprodukciji filma, a najviše ih je bilo po pitanju financiranja, sponzora i nabavljanja opreme. Kroz intervjuje, htjela sam saznati kako riječke produkcije financiraju svoje filmove, na koje probleme oni nailaze tijekom produciranja filma i kako ih rješavaju.

2. ŠTO JE FILM?

Film je, tehnički i najjednostavnije rečeno, prikazana skupina određenog broja fotografija u sekundi. Kada se te skupine fotografija (broj ovisi o načinu prikazivanja – televizija ili film) prikazuju, dolazi do optičke iluzije pokreta. Svaka ta fotografija zasebno (eng. *frame*¹) je samo malo drugačija od one prethodne i sljedeće. Zato se film u prošlosti nazivao *živućom fotografijom*. Optička iluzija nastaje kada je najmanje šesnaest fotografija u pokretu. Današnji filmovi i načini snimanja koriste se s minimalno 24 sličice u sekundi, a tu su još 25, 50 i 60, ovisno o željenom krajnjem produktu i načinu prikazivanja. Gledanje ovih fotografija u pokretu je potpuno prirodno, a Hrvoje Turković kaže:

„Psihološki gledano, naša spoznajno-zamjedbena obrada dobrih montažnih prijelaza u sklopu scena odvija se ispod praga svjesnosti, odvija se – kako to volimo reći za takve slučajeve – “automatski”, pada nam lako i prirodno. Takvi se – nazivamo ih kontinuirani – prijelazi čine posve samorazumljivi, neproblematični.“ (Turković, 11, 2012)

Otkriće ovakve optičke iluzije je dovelo do revolucije. Od svojih početaka pa do danas, film je prošao kroz nekolicinu razdoblja, nove tehnologije, otkrića i načina proizvodnje. Danas smo došli do hiperprodukcije filma koju možemo zamijetiti na raznim streaming servisima kao što je Netflix ili Hulu. No, film je puno više od njegovog tehničkog značenja. Film je umjetnost, no, hiperprodukcija je pokazala kako postoji tanka granica između umjetnosti i masovne produkcije. Za to je zaslužna sve bolja i bolja tehnologija, a najvažnije – potražnja. Danas je puno jednostavnije raditi zbog tehnike koja se koristi te razvijenog načina rada cijele filmske podstave – od redatelja, producenta, glumaca i montažera pa do svih asistenata i pomoćnih radnika na setu. U prošlosti je snimanje filma bilo puno drugačije od onoga danas. Na izgled filma itekako utječe tehnika snimanja – prije su kadrovi bili jako dugački² zbog kamera koje su se koristile, ali i zbog načina montiranja filma (koristila se filmska traka koja se rezala na željenim dijelovima te

¹ *Frame*, odnosno kadar je jedna fotografija u filmu ili videu. Kadriranje uključuje kompoziciju vizualnog sadržaja u seriji kadrova koji su snimljeni s jedne točke gledišta, fiksnom kamerom. (Hollywood Lexicon, *Frame*, osobni prijevod)

² Najraniji filmovi snimani su kao kazališne predstave, koristeći samo jednu ili nekoliko kamera u statičnoj frontalnoj fotografiji. Međutim, do drugog i trećeg desetljeća 20. stoljeća, u rukama snimatelja poput Billyja Bitzera (radeći s redateljem DW Griffithom), kamera je snimala krupne planove, snimala iz vozila u pokretu, koristila pozadinsko osvjetljenje i druge svjetlosne efekte, a općenito su se počeli koristiti načini koji odvajaju film od kazališta. (Britannica, *Cinematography*, osobni prijevod)

lijepila za sljedeći kadar, odnosno traku). To je analogni način proizvodnje filma, danas zaboravljen, iako je vrlo bitan jer da nije bilo te tehnologije, teško da bi bilo današnje³. Današnji, digitalni način rada je potpuno drugačiji. Snima se digitalnim kamerama, a montaža se odvija preko računala. Ovo su samo dvije usporedbe. Tehnologija jako brzo napreduje, ono što je danas standard u budućnosti će biti zastarjelo i zaboravljeno. Kako naše društvo napreduje, napreduje i tehnologija pa samim time i način proizvodnje filma.

2.1. Kratka povijest filma (općenito)

Film je jako dugo među nama, iako mi to možda tako ne doživljavamo. Danas postoje visoki standardi zbog tehnološkog napretka, a sve počinje s fonografom⁴ koji je izumio Thomas Edison 1877. godine. Nakon toga, uz uređaj koji snima i proizvodi zvuk, jedanaest godina poslije, Dickson izumi filmsku kameru. Taj mehanizam je postao privlačan vizualnim umjetnicima i vrlo brzo postao popularan. Nakon kinematografa, Edison je također unajmio Dicksona u smišljanju kinetoscopa⁵. To je uređaj koji bi omogućio pregledavanje snimljenog. Time, možemo zaključiti kako je kamera upravo taj uređaj koji je započeo proizvodnju filma, što i zvuči ispravno – da nema kamere, koja snima ono što vidimo u krajnjem proizvodu, ne bi imali film. Iako je tako i s drugim uređajima koji se koriste u proizvodnji filma, upravo bez kamere film ne bi postojao.

Nadalje, početci filma, kad smo riješili misteriju tehnologije, dolaze iz vremena svjetski poznatih – braće Lumière. Auguste i Louis Lumière su definitivno označili početak filmske umjetnosti kao takve. Njihov prvi film se i dan danas može pogledati na YouTubeu što je rijetkost. Filmovi ranijih razdoblja se često nisu pravilno ili uopće arhivirali, jednostavno bi se izgubili ili uništili kroz godine. Prvi film braće Lumière se sastojao od mirne kamere koja snima

³ Eksplozija stvaranja slika u devetnaestom stoljeću kroz litografiju, fotografiju i, na kraju, film učinila je vizualno iskustvo i vizualnu pismenost važnim dijelom mnogih aspekata života. (Cairn.info, Film and History, osobni prijevod)

⁴ Fonograf (fono- + -graf), uređaj za snimanje zvuka na valjak i njegovu reprodukciju s valjka. Fonograf s kositrenim valjkom izumio je Thomas Alva Edison (1877) i prvi put u povijesti snimio i reproducirao zvuk. (Hrvatska enciklopedija, Fonograf)

⁵ Kinetoskop (engleski kinetoscope, od grč. κίνητος: pokretan + -skop), uređaj za prikazivanje filmova što ga je na poticaj T. A. Edisona izradio njegov suradnik William K. Laurie Dickson 1888. i kojim su se projicirali filmovi snimljeni Edisonovom kamerom kinetografom, trajanja 20 do 60 sekundi. (Hrvatska enciklopedija, Kinetoskop)

neke obične situacije; izlazak radnika iz Lumière tvornice; beba koja jede doručak; trikovi s konjima i slično.

Naime, braća Lumière su na primjeru kinetoscopa izumili prvi projektor, a ono što je najbitnije je da su braća imala prvu javnu projekciju svojih filmova. Događanje se održavalo 28. prosinca 1895. godine u Parizu⁶. A nakon toga, ovaj način prikazivanja filma je postao praktički standard. Tehnologija koju su izumili braća Lumière se malo razlikovala od one Dickinsonove, ali je bila jednostavnija za uporabu. Kasnije počinje priča koja je slična onoj današnjoj – produkcijske kuće počinju zapošljivati umjetnike i redatelje kako bi skupa radili na filmovima. Tada je došlo do stabilizacije koju osjetimo i danas te je to stvarno bio početak filmske industrije kakvu danas poznajemo. Nekoć su velikani filmske industrije bili Europljani, dok Amerika nije bila toliko izgrađena po pitanju filma, što se kasnije mijenja.⁷ „Stari je kontinent u ovom slučaju pretekao Ameriku u onome što se inače smatra posve američkom vrlinom – u praktičnosti.“ (Škrabalo, 10, 1984) Naime, početci filma u svijetu nisu bili žanrovski opredijeljeni kao što su danas. To su bili filmovi koji su prikazivali kratke trenutke stvarnog života, što bi bila inačica dokumentarnog filma.

2.2. Početci Hrvatskog filma

U ovom poglavlju ću se osvrnuti na knjigu Ive Škrabala pod nazivom „101 godina filma u Hrvatskoj“. Škrabalo u poglavlju *Medij filma u Hrvata* opisuje dolazak te nove tehnologije takozvanih živućih fotografija u naš glavni grad Zagreb (listopad 1896. godine). „Zanimljivo je da prva filmska predstava u Zagrebu, za razliku od većine drugih gradova i zemalja, nije održana u kavani, nego u dvorani 'Kola', podignutoj 1884. u zgradi 'Hrvatskog Sokola' i namijenjenoj raznovrsnim zabavama i društvenim priredbama“ (Škrabalo, 12, 1984) To se odvijalo manje od godinu dana nakon prikazivanja filma braće Lumière, već godinu dana nakon Amerike, i Hrvatska je dobila svoje prvo kino. (Škrabalo, 9, 1998) Ovdje možemo zamijetiti kako se film od svojih početaka, koji je čvrsto obilježila projekcija braće Lumière, jako brzo širio u svijetu. Škrabalo u svojoj knjizi piše kako je većina, ako ne i sve što dotiče početka hrvatskog filma

⁶ Uređaj (franc. cinématographe) što su ga konstruirala braća Lumière. To je istodobno bila kamera, projektor i uređaj za kopiranje. Prvi je put predstavljen 22. III. 1895. Temeljni izum braće Lumière bila je hvataljka koja je pokretala filmsku vrpču na mahove (intermitentni mehanizam), a koja se još i danas rabi u filmskim kamerama. (Hrvatska enciklopedija, Kinematograf)

⁷ Informacije preuzete sa stranice Britannica, History of Motion-picture

završilo neslavno, zaboravljeno i izgubljeno. „S obzirom da su prvi pokušaji stvaranja tzv. *filmske industrije* završili u financijskim gubitcima, dugo se nitko neće odvažiti na pustolovinu proizvodnje domaćih filmova.“ (Škrabalo, 9, 1998) Filmska industrija je u Hrvatskoj morala početi, jer kada je u pitanju novi medij, uvijek postoje veliki entuzijasti koji žele biti prvi – pogotovo ako se radi o nečemu što ih zanima (fotografija povlači film). No, ti početci su bili izuzetno teški zbog manjka financija te se na filmskim projektima radilo godinama. Naravno, iako jesu početci, praktički je nemoguće pratiti tehnologiju i napredovanje nekog novog medija, ako se na jednom projektu radi preko pet godina. Međutim, kad-tad se morao dogoditi preokret:

„U međuvremenu su politička zbivanja u Hrvatskoj utjecala i na razvoj filma. Kada je 1941. uspostavljena Nezavisna Država Hrvatska, kao da su njeni ustaški tvorci nadahnuti Lenjinovom odrednicom najvažnije umjetnosti (ali i Göbbelsovim konceptom filma kao dijela državne kulture, za koji je u Njemačkoj bila nadležna Državna komora za film, u sklopu Državne komore za kulturu), pa je u NDH film ubrzo stavljen u državnu službu, tako je Hrvatski slikopis državnim novcem malo pomalo počeo proizvoditi (uglavnom promidžbene) filmove.“ (Škrabalo, 9-10, 1998)

Politika itekako utječe na umjetnost. Umjetnost nastaje od čovjeka. Ono je dio osobe, a ta osoba ju pretoči u stvarnost na jedan ili drugi način. Politika i društvo itekako utječu na čovjeka i njegov rad, njegovo viđenje svijeta i društva u kojem živi. Tako je sve povezano. Kada su film i filmska industrija postali dio državne službe to je za njih značilo širenje. Država se onda obvezuje na održavanje tog medija i te umjetnosti; ne smije dopustiti da propadne. To znači među ostalim i financiranje. Financiranje je, kao što ću kasnije objasniti, jedan od najbitnijih faktora u nastanku filma. Kada postoje službe koje financiraju umjetnost bit će sve više umjetnika i sve više proizvoda, što dovodi do sve većeg napredak u toj industriji, tehnologiji i društvu. Smatram da su političke okolnosti nekadašnje NDH uvelike inicirale i poticale razvoj filmske industrije u Hrvatskoj te samim time nastanak produkcija koje su radile na filmskim projektima.

3. ŠTO JE FILMSKA PRODUKCIJA?

Filmska produkcija, govori li se o početcima filma, ili danas, je proces nastanka filma.

„Kinematografija (prema kinematograf), u Hrvatskoj uobičajeni naziv za sve djelatnosti vezane uz proizvodnju i eksploataciju filma. Čine je tri osnovne djelatnosti: proizvodnja, distribucija (promet filmovima) i prikazivalaštvo – tzv. trojna podjela kinematografije. Pojam proizvodnje (također, produkcije) podrazumijeva sve poslove koji se odnose na stvaranje filmova, a uključuje producente i proizvodne kuće te autore filmova.“ (Hrvatska enciklopedija)

Neovisno o tome radi li se o kratkom filmu od svega nekoliko minuta ili dugometražnom, filmska produkcija je prisutna, samo u različitom rasponu. I kada se govori o kućnom videouratku postoji ideja koju na neki način treba izvest. Gdje će se snimati? S čim će se snimati? Kako će izgledati kadrovi? To su sve pitanja koja se ne moraju jasno razraditi jer je to amatersko djelo za koje se koristi ono što se nalazi u neposrednoj blizini, a što je potrebno za snimanje. Postoji ideja kako će se napraviti taj kratki film. Bilo da je u pitanju dijete koje je ukralo mamin mobitel, tinejdžer koji mora napraviti domaću zadaću ili grupa prijatelja kojoj je dosadno u nedjelju popodne. To je i dalje produkcija filma. „S obzirom na kinematografsku praksu može se govoriti i o paralelnim kinematografijama – o profesionalnoj (profesijskoj) i amaterskoj (neprofesijskoj), odnosno dominantnoj i alternativnoj, a s obzirom na namjenu o umjetničkoj, komercijalnoj, izobrazbenoj, promidžbenoj i dr.“ (Hrvatska enciklopedija)

Produkcija može biti i velika i mala. To ovisi o potrebama snimanja određenog filma. Ovisi o kompleksnosti tog projekta. Koliko će ljudi biti potrebno za izvedbu; producenti, asistenti, snimatelji, tonci, kostimografi, scenografi,... Svi ti ljudi su neophodni i potrebni ako se govori o većem projektu – što je zahtjevniji projekt, to je više ljudi potrebno. Organizacija je najbitnija stavka kod svakog producenta. Datumi se moraju poštovati, sve mora biti na vrijeme, a bez preobilnog umaranja snimateljske ekipe. Kako bi sve išlo što glađe, potreban je novac. Financiranje filmskog projekta je najsigurniji način da će sve proći što bolje moguće. Ako postoje novci – sve se može nabaviti i riješiti. Također, što je veća svota novca, to je projekt sigurniji.

Filmska produkcija je cjelokupni proces nastanka filma, odnosno, završnog produkta. To je vrlo zahtjevan posao koji omogućava da se što lakše dođe od ideje do snimanja, od snimanja do montaže te na kraju do distribucije. Rea Rajčić je u predavanju o filmskoj produkciji objasnila kako redatelji mogu *pitchati*⁸ ideju producentima koji onda odluče žele li producirati taj filmski projekt ili ne, ali može biti i obrnuto. Produciranje filma je jedan vrlo specifičan posao te producent mora biti obaviješten o svemu što se događa, u svakom odjelu koji se bavi filmom.

„Producent je menadžer u kulturi. On je osoba koja mora imati znanja iz područja umjetnosti i kulture, mora predano pratiti i anticipirati trendove u kreativnim industrijama, ali i imati sposobnosti menadžera. Producent najčešće u sklopu svoje produkcijske kuće (koja može biti tvrtka, udruga, umjetnička organizacija i dr.) okuplja kreativne suradnike (redatelje i scenariste), inicira i vodi projekte, usmjerava njihov kreativni razvoj, postavlja financijsku konstrukciju projekta i osigurava sredstva za financiranje projekata/ filmova, organizira snimanje, koordinira postprodukciju, a zatim i ono najvažnije - lansira taj projekt na tržište, bilo da je to komercijalna distribucija ili festivalski plasman filma. Producent je osoba koja najduže vremena, od svih ostalih filmskih autora i suradnika, provedi baveći se filmskim ili nekim drugim projektom.“
(Rajčić, 2021)

Upravo zato postoje škole i akademije koje izučavaju ljude upravo u tu svrhu. Producent mora imati bar minimalna znanja o svim aspektima nastanka filma, ali uz to mora biti odličan organizator i mora znati upravljati financijama (koliko god mala ili velika svota bila). Također, komunikacija je vrlo bitan aspekt produkcije filma, jer kao i u životu, ako nema dobre komunikacije, sve može past u vodu, koliko god naizgled organizirano bilo.

3.1. Faze produkcije filma

Svaka malo ozbiljnija produkcija filma se sastoji od pet faza, a to su: razvoj ideje, predprodukcija, produkcija, postprodukcija i distribucija filma.

⁸ U engleskome jeziku frazem *to make a pitch* znači 'uvjeriti koga da što kupi ili učini'. U novije se vrijeme nazivom *pitch* u engleskome jeziku označuje prezentacija kojom se nastoji prodati roba ili usluga ili prezentacija kojom se nastoji postići koji cilj, npr. dobiti stipendiju. U istome se značenju riječ *pitch* upotrebljava i u hrvatskome jeziku, ali u njemu ne pripada standardnomu jeziku. U njemu je umjesto naziva *pitch* bolje upotrebljavati naziv prodajna/natječajna prezentacija. (Bolje je hrvatski, Pitch)

3.1.1. Razvoj

Prva faza produkcije filma je razvoj (eng. *Development*). Ovo je faza u kojoj se razrađuje ideja filma. Pišu se prvi draftovi scenarija, crtaju početni *storyboardovi*⁹ određuju se financije potrebne za projekt, otvaraju se audicije za glumce, traže se potencijalne lokacije snimanja. To se sve radi u ovoj fazi kako bi projekt bio što teorijski razrađeniji i samim time kako bi uspjeli dobiti (željenog) producenta. U ovoj fazi, sve ideje se pišu na papir i skupljaju. Stvara se što realnija slika cijelog filma, uključujući ljude koji na projektu rade kako bi producent bio 'namamljen'. Ovo je tek početna faza – ona može trajati od nekoliko mjeseci pa čak i do godine dana, nekada i više, ovisi o kompleksnosti filma. Pisanje scenarija se odvija u nekoliko navrata, ispravlja se i po nekoliko puta kako bi dobili što kvalitetniji proizvod. Bernardin Modrić koji je osim redatelja i producent kaže: „Bilo mi je najvažnije naći stručne suradnike budući da sam često radio filmove o znamenitim ljudima te mi je glas stručnjaka koji se razumije bolje od mene bio od iznimne važnosti u početku produkcije filma.“ (Modrić, 2021) Dakle, potrebni su ljudi koji će prije same finalne verzije scenarija raditi i na istraživanjima ako projekt, odnosno film, to iziskuje.

3.1.2. Predprodukcija

Druga faza produkcije je predprodukcija (eng. *Pre-Production*). Iako je ovo druga faza, ona se često smatra prvom i stapa se s razvojem filma. To također ovisi o zainteresiranosti producenta. Međutim, kada dođe do predprodukcije filma i kada se nađe producent kreće još jedan dio posla koji ne uključuje rad na setu. U ovoj fazi se radi na završnoj verziji scenarija, ovo je zadnja *off-set*¹⁰ faza i scenarij mora biti završen u potpunosti. Nadalje, traže se lokacije snimanja i one se potvrđuju. Zatim se radi s budžetom. „Film je skupi industrijski proizvod koji traži čvrsta financijska uporišta, to je i industrijski proizvod kojega ne može svatko sebi priuštiti.“ (Peterlić, 1997, 11) Producenti, odnosno, produkcijske kuće su te koje zapravo investiraju u film. Oni daju svoje novce, ali i traže dodatne sponzore i novčanu ili materijalnu

⁹ Ploča scenarija je grafički izraz koncepta filma ili videozapisa, uzimajući u obzir neke tehničke aspekte, što se tiče igranja glumaca i operatora. (Lucia Fontains, Što je storyboard?)

¹⁰ Van seta – prije faze produkcije; osobni prijevod i definicija

pomoć subjekata koji mogu profitirati ili se promovirati putem filma. Kada se budžet uspostavi, novci se moraju pametno trošiti. Zato se financije i financiranje filma određuje već u prvoj fazi razvoja. Koliko novaca je potrebno za lokacije, koliko za opremu, koliko će biti plaćena ekipa na setu i izvan seta. Nadalje mora se paziti na obroke, koliko novaca će se potrošiti na hranu i piće. Osim toga, treba biti dovoljno 'lufta' da se može pokriti eventualne neplanirane troškove, a na takve se gotovo uvijek naiđe.

Zatim, u ovoj fazi je potrebno odabrati glavnu filmsku ekipu: snimatelja, tonca, rasvjetljiivača, kostimografa, asistenta režije, asistente produkcije. Svi ovi ljudi moraju biti upoznati s idejom filma, moraju biti upućeni u svoj dio posla i svi moraju zajedno raditi kako bi završni produkt bio što kvalitetniji, a rad na setu tekao glatko. Direktor fotografije (skraćeno DF) mora biti upoznat sa *storyboardom*; DF, tonac i rasvjetljiivač moraju biti upoznati i s lokacijama kako bi mogli što bolje odraditi svoje poslove tijekom snimanja filma i kako bi mogli odabrati što bolju opremu za ono što je filmu potrebno, a što lokacije zahtijevaju. Ova faza produkcije zahtjeva završavanje svakog teorijskog segmenta za snimanje filma. Glumci moraju biti odabrani, trebale bi biti organizirane probe za glumce i iščitavanje scenarija. Kostimi moraju biti odabrani, *catering* treba biti organiziran. I nakon svega toga, treba se napraviti plan snimanja. Plan snimanja je dokument koji sadrži datume snimanja te koji nam daje do znanja što se točno u kojem trenutku na setu događa: kada se dolazi na lokaciju, što se taj dan snima, kada su pauze i slično. Sve to treba biti zapisano i treba se poštovati tijekom rada na setu.

3.1.3. Produkcija

Treća faza snimanja je produkcija, odnosno, rad na setu. Ova faza je već unaprijed određena i sve što se prije snimanja radi, zrcali se na setu, tijekom snimanja. U ovoj fazi se može vidjeti koliko je dobro razrađen film, koliko su glumci spremni, koliko je ekipa koja radi na setu upoznata sa svojim dijelom posla. Ova faza, budući da ima jasne rokove koji se trebaju pratiti kroz plan snimanja može biti i najkraća faza od svih. Ova faza može dignuti cijeli projekt u nebo ili ugaziti film koji još nije ni nastao i bez da je itko znao. Najviše se u pitanje dovodi komunikacija. Kao što sam i prije spomenula, komunikacija je bit cijelog projekta. Redatelji moraju dobro znati što žele od glumaca, od direktora fotografije i kakvo svjetlo žele. Ako

postoji nedoumica, sve se može produžiti, čime prvotni plan snimanja pada u vodu, jer ga se ne poštuje. Produkcija filma je zato jako stresna faza. Sve što je do sada bilo u teoriji, na papiru, mora se reflektirati u stvarnosti. Ako ne postoji dobra komunikacija, ako se ne pridržava plana snimanja i ako nešto krene po zlu, cijeli projekt je ugrožen.

3.1.4. Postprodukcija

Četvrta faza produkcije filma je postprodukcija (eng. *Post-Production*). Ovo je faza u kojoj na filmu rade montažeri i redatelj, uz producenta. Kada postoji materijal koji je snimljen, on mora biti adekvatno arhiviran te se moraju napraviti kopije za „ne daj Bože“ slučaj da netko nešto obriše, ako nestane ili se slučajno uništi. Taj materijal treba biti arhiviran po danima i scenama koje su se taj dan snimale. Sve mora biti pregledano i provjereno. Kada dođe na red montaža, redatelj i montažer prvo ugrubo postavljaju narativ filma. Kadrovi koji se koriste za film se biraju prema zapisniku koji se vodio tijekom snimanja i na kojem piše koji kadar je „kupljen“, odnosno, koji kadar u svakom aspektu zadovoljava redateljevu viziju (sve je prošlo kako treba). Nakon toga se radi na detaljnijem uređivanju sekvenci, kasnije na uređivanju zvuka i na efektima. Kada se sve to spoji, film je gotov.

3.1.5. Distribucija

Peta, i zadnja faza filmske produkcije je distribucija (eng. *Distribution*). U ovoj fazi se najviše radi na marketingu. Film mora biti promoviran, izlaze *traileri*, određuje se gdje se odvija prvo prikazivanje filma, a sve što traže sponzori filma mora biti ispoštovano. Sponzori često traže od producenta da se njihov proizvod na određeni način prikazuje u filmu. Ako dogovor nije ispoštovan, sponzori mogu tužiti. Zato se često potpisuju ugovori koji jasno i pismeno prikazuju obveze obje strane. Ovisno o početnoj ideji i ciljanoj publici te načinu snimanja se film

distribuirati. Može se uključivati kina, televiziju, DVD-ove ili slično. Važno je napomenuti da sva prava filma pripadaju producentu budući da je on glavni investitor filma.¹¹

¹¹ Informacije preuzete sa stranica MasterClass: Understanding Filmmaking: The 5 Stages of Film Production i IPR College of Creative Arts: What are the Phases of Film Production, osobni prijevod

4. ISTRAŽIVANJE

Nakon što sam objasnila što je uopće filmska produkcija, bavit ću se filmskom produkcijom u gradu Rijeci. Grad Rijeka je poznat po svojoj različitosti, kao što je i EPK 2020¹² pokazao svojim sloganom – „Luka različitosti“. Rijeka je povijesno slojevit grad, prepun kultura i jako otvoren. Kao takav, možemo ga zamijetiti i kroz poznato djelo „Vježbanje života“ Nedjeljka Fabrija. To djelo nam pruža uvid u povijest kroz nekoliko različitih aspekata našeg grada, a i tada je prikazan kao centar različitih kultura na jednom području.

Kao glavni osnovac istraživanja, osim traženja informacija koje daju ustanove koje se bave filmom i koje financiraju film, koristit ću se fenomenološkom metodom istraživanja kroz intervju. Intervjui su subjektivni jer sugovornici govore isključivo iz svojih iskustava. Pitanja se vežu na njihovo viđenje produkcije u Rijeci, kako su oni radili na svojim projektima, na koje su probleme osobno nailazili u produciranju filma, što misle o potpori koju Grad pruža i kako se može pomoći mladim zainteresiranim filmašima.

Rijeka je zadnjih nekoliko godina ugostila nekolicinu produkcija koje su odabrale naše područje kao svoje lokacije za snimanje. Osim naših domaćih redatelja i producenata, kao što je poznati Dalibor Matanić, u Rijeci su se mogle vidjeti i svjetske produkcije. Kako piše na stranici Grada Rijeke:

„Tako je npr. u Rijeci, 2016. godine snimljena dramska serija „Novine“, a u 2017. godini “The White Crow”, dugometražni igrani film i “Strike Back 6”, televizijska serija te brojne televizijske reklame kao npr. televizijska reklama za VIP, televizijska reklama za njemačkog proizvođača automobila AUDI, televizijska reklama za japanskog proizvođača HONDA i sl. Svi navedeni subjekti su na području Rijeke i Primorsko-goranske županije.“ (Obersnel, 2017, rijeka.hr¹³)

¹² Europska prijestolnica kulture 2020: EPK - Europska prijestolnica kulture, ugledna je titula i europski kulturni projekt koji u Rijeci uključuje obnovu zgrada kulture i bogat cjelogodišnji kulturno umjetnički program (Rijeka2020.eu, O projektu)

¹³ Informacije preuzete sa stranice Grada Rijeke; *Koliki je broj snimljenih filmova i serija u gradu Rijeci i koliki je angažman riječkih filmskih snaga u tim projektima, koliki je broj dozvola i koliko je naplaćenih taksa?*

4.1. Kvarnerska filmska komisija

Početkom 2016. godine je osnovan Kvarner Film Commission, odnosno Kvarnerska filmska komisija. Počeli su s djelovanjem sredinom 2017. godine, i tada se grad Rijeka počeo mijenjati po pitanju filma. Kvarnerska filmska komisija se osnovala unutar Art-kina Rijeka, koje je mnogim Riječanima poznato po prikazivanju mnogih klasičnih filmova, maratona, filmskih matineja i različitih filmskih festivala. Osim toga, i po Filmaktivu koji je „neprofitna organizacija osnovana 2001., a registrirana 2004. godine koju čine kreativni i dinamični pojedinci okupljeni s ciljem razvoja nezavisne kulture i poticanja društvene promjene kroz produkciju, promociju audiovizualne umjetnosti i neformalnu edukaciju.“ (Filmaktiv¹⁴) Kvarnerska filmska komisija ima zadatak da svojim djelovanjem olakša posao stranih i domaćih produkcija, nudeći svoje znanje, vještine, domaće radnike koji mogu pomoći stranim produkcijama. Dakako, ovo sve uz veliku podršku Hrvatskog audiovizualnog centra (HAVC), Primorsko-goranske županije i Grada Rijeke. (Obersnel, 2017)

„Usluge filmske komisije su besplatne, te uključuju: pristup bogatoj bazi filmskih lokacija, direktna veza s lokalnom javnom upravom, privatnim i poslovnim subjektima na području grada Rijeke i Primorsko-goranske županije, pomoć pri organizaciji loaction scoutinga i castinga, umrežavanje djelatnika audiovizualnog sektora te organizacija edukacija i treninga“ (Kvarner film¹⁵)

Osim što Kvarnerska filmska komisija nudi usluge spajanja stranih produkcija s gradom Rijekom i Kvarnerom, oni su vjerni u zapisivanju svih filmskih projekata koji su se djelomično ili u cijelosti snimali na području Kvarnera i Rijeke. Tako, na njihovoj stranici možemo vidjeti sve filmove i serije koji su se snimali na ovome području još od davne 1955. godine, a nabrojano ih je čak 58. Neki od dokumentarnih filmova su: „Jedan dan u Rijeci“(Ante Babaja, 1955.), „Polazište za čekanje“ (Maša Drndić, 2013.) i „Bolesno“ (Hrvoje Mabić, 2015.). Spomenuti ću i neke dugometražne igrane filmove kao što su: „Winnetou – Novi svijet“ (Phillip Stölzl, 2016.), „Diana“ (Oliver Hirschbiegel, 2013.) i „Siromašna milijunašica“ (Bettina Woernle, 2014.) (Kvarner film¹⁶).

¹⁴ Filmaktiv, O nama

¹⁵ Kvarner Film Commission, Usluge

¹⁶ Kvarner Film Commission, Snimljeno kod nas

Rijeka je od početaka filma u Hrvatskoj bila jako zanimljiva lokacija snimanja. „Rijeka se ipak može pohvaliti nekim prvenstvima i samosvjesno ih upisati u povijesnu kartu kinematografije na tlu Hrvatske – u Rijeci je u rujnu 1896. zabilježena najranija pojava putujućeg kinematografa, u travnju 1906. otvoreno je najstarije stalno kino, a 1909. snimljen je ovdje prvi igrani film¹⁷ na tlu Hrvatske“ (Dubrović, 1997, 9) Rijeka od početaka filma u Hrvatskoj već ima jako veliki potencijal u izgradnji filmske kulture i filmske industrije. No, koliko je toga ostalo u našim životima? Smatram kako je film grada Rijeke u povijesti imao svoj vrhunac. Iako je Rijeka bila prvak kroz prvo kino i prvi snimljeni igrani film na području Hrvatske, nije puno toga ostalo. „Da bi se film dokazao ili provjerio, trebao se razvijati, što znači da je filmove trebalo neprekidno stvarati, da ih je trebalo biti što više“ (Peterlić, 1997, 11) Malotko danas zna ove informacije, one nisu ni bitne većini. Film u Rijeci, danas, je nešto potpuno drugačije. Ima jako puno ljubitelja filma, imamo Akademiju na kojoj se može studirati gluma, imamo neprofitne organizacije, gostovanja, projekcije, debitante, imamo nekolicinu festivala na našem području na koje se može prijaviti. A sve vezano za film! Ali, mislim kako je to sve i dalje nekako pod tepihom. Zadnjih nekoliko godina, sve je više filmaša koji se baziraju u gradu Rijeci, to su mladi ljudi puni volje i želje za radom. Svrha ovog istraživanja je, među ostalim, saznati kako bi se moglo pomoći mladim filmašima. Kako se dolazi do financija za filmove, kako se obrazovati u području filma, filmske industrije i produkcije. Iako ima puno 'stare garde' koja i dalje radi na filmu, smatram da premalo Riječana za njih zapravo zna. I nasuprot njih se nalaze studenti. Studenti koji žele osjetiti čar stvaranja filma i koji žele učiti. Ta granica se rijetko kad prelazi. Malo mladih radi sa starijima, a još manje ih uči od njih i na njihovim greškama.

Rijeka se tako u zadnjih nekoliko godina počela brendirati¹⁸ kao izvrsna lokacija za snimanje. „Kad je u pitanju brendiranje grada, države ili regije, postoje snažne sličnosti u pristupu (odnosi se na ekonomsko poimanje i brendiranje nekog proizvoda ili tvrtke) budući da se u tom slučaju grad doživljava kao projekt ili proizvod, poput bilo koje tvrtke ili proizvoda

¹⁷ „Davne 1909. godine snimljen je prvi igrani film u Hrvatskoj. Bio je to Napad na Narodnu banku u Rijeci (Assalto alla Banca Popolare di Fiume), a filmski povjesničari pretpostavljaju da ga je, inspiriran »Velikom pljačkom vlaka« iz 1903. godine, snimio tršćanski redatelj Salvatore Spina.“ (Simičević, Sušačka revija br. 72, Fotogenična Rijeka)

¹⁸ Brendiranje (engl. *branding*) je komunikacijsko-marketinški proces u kojem se definira što neki subjekt (proizvod, usluga, osoba ili destinacija) jest, što ga razlikuje od drugih, koje su njegove prednosti i kakvu vrijednost predstavlja korisniku. To je proces isticanja, privlačenja pozornosti, stvaranja emocija, uvjeravanja, davanja duše tome subjektu te na koncu dobivanja udjela u svijesti potrošača. (Skoko, Brčić, Gluvačević, 9, 2012)

koje treba „prodati“ svijetu.“ (Skoko, Brčić, Gluvačević, 10, 2012) Kvarnerska filmska produkcija je odličan posrednik između građana nekog mjesta i snažnijih filmskih sila koje će to mjesto i obilježiti te time doprinijeti prvo turizmu, ako se radi o velikim uspjesima (primjer Dubrovnika i serije Igra Prijestolja) te samim time i ekonomiji grada. Kao što Skoko, Brčić i Gluvačević pišu: „Države i gradovi te njihove turističke zajednice već desetljećima holivudskim producentima plaćaju značajne svote da svoj sljedeći film snime baš na njihovim lokacijama. Jasno, to ne znači i izravan uspjeh jer promidžba destinacije prvenstveno ovisi o kvaliteti i uspjehu samog filma.“ (Skoko, Brčić i Gluvačević, 12, 2012)

Kroz istraživanje koje sam provela kako bi došla do odgovora na ova pitanja, najčešće su se spominjali HAVC, odnosno Hrvatski audiovizualni centar i na području Rijeke, Filmaktiv, kao mjesto za neformalno obrazovanje i produkciju.

4.2. Hrvatski audiovizualni centar (HAVC)

Hrvatski audiovizualni centar (dalje: HAVC) je ustanova koje služi kao posrednik između države i, u ovom slučaju, filma – centru se godišnje dodjeljuju novci od Ministarstva kulture i medija koji se potom, kroz javne natječaje¹⁹, dva puta godišnje, dijele najbolje napisanim projektima. Na stranici HAVC-a piše:

„Hrvatski audiovizualni centar raspisuje dva javna poziva: Javni poziv za poticanje audiovizualnih djelatnosti i stvaralaštva i Javni poziv za poticanje komplementarnih djelatnosti. HAVC tako sufinancira proizvodnju audiovizualnih djela, realizaciju manjinskih koprodukcija, razvoj filmskih i televizijskih scenarija i djela, kao i komplementarne djelatnosti. Komplementarne djelatnosti uključuju različite festivale, radionice, edukacijske programe, promotivne mjere te različite programe međunarodne suradnje.“ (HAVC²⁰)

Tako, Ministarstvo kulture i medija i HAVC ulažu velike napore kako bi audiovizualna umjetnost zaživjela Hrvatskoj. Međutim, HAVC najčešće financira samo poluprofesionalne i

¹⁹ HAVC, Javni pozivi

²⁰ HAVC, O nama

profesionalne produkcije ili debitante koji rade u sklopu neke produkcije, dok se na primjer studentima rijetko daju financije za projekte. Također, ono još bitnije, HAVC javno i detaljno objavljuje količinu financija danih za određeni projekt, a sve te informacije se mogu naći na njihovoj web stranici²¹. Tako se može vidjeti kako je u 2019. godini HAVC dao 58.747.500,00kn za audiovizualnu umjetnost, dok je prvi rok prijava u 2020. godini završio sa 27.650.000,00kn (su)financiranja projekata.

HAVC prima prijave iz cijele Hrvatske pa i tako i iz Rijeke jer su podržani Ministarstvom kulture i medija koji pokriva cijelu državu. No, kroz intervju, Rea Rajčić i Marin Lukanović ističu bitnost sporazuma koji drže Grad Rijeka i HAVC, a kojim se reciprocitetom projektima koje financira Grad Rijeka dodjeljuje ista svota i od strane HAVC-a. Do toga dolazi u slučaju kada budžet zahtjeva veću količinu novaca koju sam Grad ne može pokriti, a projekt se ne prijavljuje isključivo na financiranje HAVC-u.

4.3. Filmaktiv

Filmaktiv, kao što sam već spomenula je riječka neprofitna organizacija. Bavi se edukacijom, produkcijom i promocijom filmova. „Snažno orijentiran prema društveno angažiranom filmu i novomedijskom djelovanju, Filmaktiv od 2001. realizira brojne radionice u Rijeci i Hrvatskoj prvenstveno za mlade. Kroz radionice dokumentarnog filma Filmaktiv je educirao nekoliko desetaka osoba koje su nastavile rad u polju filma te nastavile svoju edukaciju pri filmskim studijima u inozemstvu.“ (Filmaktiv²²) Ova riječka organizacija je usmjerena na mlade ljude, a sve kako bi im pomogla pri ulasku u svijet filma. Kroz njihove radionice, svi mladi, zainteresirani filmoljupci su u mogućnosti naučiti osnove filma kroz teoriju i praksu; dobiju iskustvo, a nerijetko, svoje radove šalju i na festivale. „Filmaktiv producira dokumentarne, animirane i eksperimentalne filmove svojih članova i vanjskih suradnika doprinoseći tako razvoju nezavisne filmske i audiovizualne produkcije u Rijeci.“ (filmaktiv, o nama) Pristupnica jedne od Filmaktivovih radionica je studentica Lucija Brkić. Kaže da su kroz radionicu dokumentarnog filma učili kako se film uopće treba gledati te kako o istom razmišljati

²¹ HAVC, Javni pozivi, Rezultati

²² Filmaktiv, O nama

kritički. Radionica joj je, kaže, pomogla jer su također učili producirati film, snimati, montirati i distribuirati, a najviše joj je u korist išlo upoznavanje novih ljudi koji su joj potencijalno i novi suradnici na tom području rada. (Brkić,2021)

5. PROBLEMI PRODUCIRANJA U GRADU RIJECI

Grad Rijeka je lokacijski vrlo privlačno mjesto domaćim i stranim produkcijama, međutim, kroz istraživanje i intervju sam saznala kako nije toliko privlačno kod izgradnje produkcija. Rea Rajčić i Marin Lukanović tvrde kako Rijeka nije utoliko produkcijski potkrijepljena iz nekoliko razloga.

Iako postoje javni pozivi od strane Grada Rijeke koji služe financiranju, odnosno, sufinanciranju filmskih projekata, Rajčić i Lukanović tvrde kako se teško takav projekt može financirati isključivo tako jer su budžeti Grada Rijeke mali. „Producent koji je baziran u Rijeci za svoje filmske projekte naravno može aplicirati na javni poziv Grada Rijeke - za financiranja projekata koji predstavljaju javne potrebe u kulturi grada, iako ta sredstva mu neće biti dostatna za realizaciju projekta.“ (Rajčić, 2021) Lukanović, s druge strane dodaje kako nema puno velikih firmi u Rijeci koje bi bile voljne sponzorirati filmove.

Nadalje, bitno je spomenuti, iako, kako kažu sugovornici nije velika razlika u produciranju filma s obzirom na geografsku poziciju, odnosno na grad, hrvatska se produkcija bazira u gradu Zagrebu. Puno je firmi, umjetničkih organizacija i produkcijskih kuća, ali i radne snage bazirano u Zagrebu. Situacija je takva jer je veći opseg posla u metropoli, ali i veća je obrazovna snaga Zagreba nego Rijeke. U Rijeci postoji, kako kaže Lukanović, manjak obrazovanih ljudi na području tehničkog dijela proizvodnje filma: snimatelja, rasvjetlivača i slično. To znači da u Rijeci ne postoje ljudi koji bi mogli odraditi neki kompliciraniji i veći filmski projekt, zbog manjka znanja. Rajčić na to dodaje kako takva situacija znači i do 30% skuplju realizaciju projekta zbog dovođenja potrebnih profesionalaca i opreme iz Zagreba (to uključuje prijevoz, hranu, noćenja, dnevnice...). Rajčić također navodi kako sustav Grada Rijeke, osim premalenog budžeta koji nije u mogućnosti pokriti financije cijelog filmskog projekta, nije još navikao na produciranje filma.

„Kao što sam navela i ranije, negativan aspekt je činjenica da sustav nije naviknut na snimanja pa sve operativne procedure traju nešto duže, međutim s druge strane ljudima su snimanja još uvijek neka vrsta egzotičnog prizora pa su ponekad voljni izaći u susret i više nego u većim gradovima u kojima su snimanja svakodnevnica.“ (Rajčić, 2021)

Hrvoje Turković i Vjekoslav Majcen u knjizi „Hrvatska kinematografija“ pišu kako je našoj državi teško financirati filmove baš iz razloga jer su jako skupe. Smatraju kako se „tržište u Hrvatskoj s vremenom pokazalo izrazito ograničavajućim čimbenikom rasta i razvoja domaće filmske proizvodnje“ (Turković, Majcen, 19, 2003) Do toga dolazi upravo zbog financija:

„Razlog je poprilično jednostavan. Filmska ekipna proizvodnja, sa sve složenijim tehnološkim procesom i s rastom recepcijskih standarada, prilično je skupa, i tek veće „potrošačko“ tržište i razmjerno postojan uspjeh na njemu može donijeti višak prihoda nužan za dalje ulaganje, za dugoročnije samoodržavanje proizvodnje“ (Turković, Majcen, 19, 2003)

Vidimo kako se ovo odnosi na Hrvatsku, što se automatski veže i na manju sredinu kao što je Rijeka. Nadalje, osim manjka financijskih izvora u Rijeci, postoji problem i obrazovanja. Kao što sam prije navela, u Rijeci postoji manjak profesionalaca jer su isti bazirani u Zagrebu. Do toga dolazi jer Zagreb osim mnoštva organizacija i udruga, ima i Akademiju dramske umjetnosti koja obrazuje ljude u svim umjetničkim pa i filmskim područjima. Time, u Zagreb se odlazi na obrazovanje u područjima filma, a ostaje se jer Zagreb pruža više mogućnosti i posla za profesionalce.

Kroz intervju sam također htjela saznati kako pomoći mladim ljudima u Rijeci koji se žele baviti filmom i koji se žele obrazovati u tom području. Odgovori su tu i dalje slični. Lukanović i Rajčić tvrde kako nije nemoguće. Lukanović smatra da je najbolje da mladi pristupe uhodanim ljudima i produkcijama i rade s njima kako bi učili i radili. Rajčić tvrdi kako je i dalje najbolje obrazovanje u Zagrebu, ali isto tako da bi mladi trebali raditi i volontirati za već postojeće produkcije kako bi dobili što više raznovrsnijeg i boljeg iskustva u produkciji.

Bernardin Modrić, koji je svoj debitantski film režirao, producirao i izdao 1980. godine također potvrđuje ove izjave. Probleme je najviše osjetio u svojim počecima, kada je u Rijeci bilo još manje tehnike i ljudi nego što je to danas, a sve to je iziskivalo, čak i onda, potražnju ljudi i opreme iz Zagreba, što je dovodilo do još većeg opterećenja troškovnika filma.

S druge strane, postoje studenti koji se na svoju ruku počinju baviti filmom u Rijeci. Mladih ljudi koji pokazuju afinitete prema filmu je sve više i više. Međutim, postoje problemi i ovdje. Naime, u razgovoru s nekoliko studenata i mladih filmskih entuzijasta saznala sam nekoliko

problema s kojima se oni suočavaju. Naravno, rade bez budžeta. To uvelike otežava njihov posao jer moraju tražiti druge studente i mlade ljude s kojima će raditi, a koji će pristati na volontiranje. Također, nisu u mogućnosti platiti iznajmljivanje opreme ili prostora za snimanje pa se uvijek nadaju tuđoj dobroj volji. Ovdje dolazi do velikog problema jer se te mlade entuzijaste ne shvaća ozbiljno. Traži se od njih da rade godinama kako bi uspjeli pokazati što su naučili i kako bi ih tek tada, možda, ustanove i firme, ali i riječke produkcije prepoznale te potakle financiranjem daljnjih projekata.

Sama sam, na svoju ruku osjetila kako je raditi kao student bez budžeta u Rijeci. Redateljica, i ja, kao snimateljica, naišle smo na svakojake prepreke u predprodukciji filma. Najveći problem je bio nalaženje opreme – kamere i zvuka budući da nismo imale ono što nam je bilo potrebno. Nijedna produkcija niti firma na području Rijeke i Primorsko-goranske županije nam nije htjela posuditi opremu jer smo studentice. To nam je predstavljalo veliki problem jer je to značilo da ne možemo krenuti na set. Ipak smo, preko poznanstva, našle osobu koja nam je bila voljna posuditi kameru, a po opremu za zvuk smo morale ići do Zagreba, također preko poznanstva. Nama se u tom smislu čak i posrećilo, ali je nekim mladim ljudima koji su tek izašli iz srednje škole puno teže, pogotovo ako nemaju nikakvog iskustva. Takvih je sve više, što je pogodno za grad Rijeku jer to znači i sve više iskusnih ljudi u budućnosti, samo treba pokazati potporu.

5.1. Zaključak istraživanja

Kroz intervju se nekoliko stvari izjasnilo. Rijeka je grad s jako puno producentskog potencijala jer je sve više mladih i zainteresiranih ljudi. Vidi se kako se ide prema poboljšanju potpora za filmske projekte budući da postoji sporazum Grada Rijeke i Hrvatskog audiovizualnog centra, a moglo bi takvih sporazuma biti sve više. Postoje i dalje prepreke koje bi trebalo riješiti. Treba ljudima u Rijeci omogućiti profesionalno obrazovanje na područjima filma, riječke produkcije, producenti i organizacije se trebaju više otvoriti prema mladima, pokazati im mogućnosti i dati im prostor za istraživanje filmskog svijeta i pružiti im iskustvo. Također, Grad bi trebao povećati budžete za produkciju filma kako bi mogli i više financirati. I na kraju, trebala bi postojati bolja potpora mladima od strane Grada općenito, kako bi im bilo lakše u izradi svojih

filmova jer su baš oni možda budući producenti, redatelji, montažeri, koji će biti stacionirani upravo u gradu Rijeci.

Trenutno se oprema i financije, za veće projekte, moraju tražiti u Zagrebu. Studenti i mladi filmaši, iako ih je puno, nemaju potporu ni od institucija u Rijeci, a niti od produkcija jer nemaju znanje. Moraju se snalaziti sami. Uhodani filmaši možda imaju opremu i znanje, ali u Rijeci nemaju gdje tražiti sponzore, jer se firmama ne isplati davati svoje proizvode ili novce za nešto što nema veću prepoznatljivost i samim time, nema sigurnost. Iz svih tih razloga se i dalje teži Zagrebu. Zagreb ima puno više mogućnosti. Dramska akademija u Zagrebu ima smjer produkcije, što je veliki plus – mladi Riječani zato odlaze tamo kako bi stekli obrazovanje i diplomu, ako ju žele, ali time, kao što imamo za primjer Reu Rajčić, i ostaju u Zagrebu jer su se upravo tamo povezali s ljudima te im je jedostavnije i jeftinije raditi.

S kulturne strane, Rijeka je, kao što sam već spominjala, jako zanimljiva lokacija za vanjske produkcije. To će uvelike pomoći Rijeci kod turizma, a time i ekonomski. Što više vanjskih produkcija bude dolazilo to će se više i građani grada Rijeke opustiti i još bolje prihvatiti ovakve projekte. Ako dođe do velikih uspjeha tih filmskih projekata doći će i do povećanog broja dolazaka turista, a osim toga, gradske firme će htjeti sponzorirati filmove. Kao što sam navela u citatu Turkovića i Majcena, ako postoji dovoljno konzistentna proizvodnja i distribucija, odnosno, ako postoje potrošači, dolazit će do financijskih uspjeha, a ne do čiste potrošnje, bez zarade.

„Film je vrlo važna sastavnica popularne kulture koja utječe na ljude u kratkom vremenu, a utjecaj filma i televizijskih programa na osobna uvjerenja i ponašanja s vremenom je sve veći i veći, kako zbog kreativnosti televizijskih sadržaja, tako i zbog sve većeg utjecaja masovnih medija. Poznato je kako ljudi sve manje čitaju, a sve više gledaju, pa su time podložniji utjecaju filma i televizije općenito.“ (Skoko, Brčić i Gluvačević, 13, 2012)

Takva stvar se dogodila i Dubrovniku, koji je i prije serije *Igra Prijestolja* bio jako popularna turistička destinacija. Turizam vuče ekonomiju. Što je više turista to su veće zarade Grada, što automatski povlači i veće budžete koje Grad Rijeka dijeli na javnim natjecajima. Ovo o čemu govorim se sada čini kao optimistično razmišljanje, ali Rijeka ima velike potencijale, i, za sada se kreće u dobrom smjeru. U povijesti je to bilo drugačije, kada se sagleda područje cijele

Hrvatske: „Povijest hrvatskog filmskog poduzetništva zato je više povijest brzih poduzetničkih bankrota, nego poduzetničkih uspjeha.“ (Turković, Majcen, 19, 2003) Kada bi Rijeka postala, među ostalim, i čvrsto filmsko središte, ne bi bilo potrebno većinu resursa tražiti u Zagrebu, a postojeće riječke produkcije bi nešto jeftinije i jednostavnije mogle raditi na svojim projektima. Rijeka i može postati filmsko središte, ako građani kao zajednica, ali i javne osobe i institucije budu pokazale više prihvaćanja i potpore za riječke filmaše. Sve ono što budu ponudili produkcijama za ostvarivanje njihovih projekata, može im se u puno većoj količini i vratiti.

6. ZAKLJUČAK

Filmska produkcija je vrlo kompleksan posao, a producent mora biti informiran iz svih filmskih aspekata te uvijek pratiti trendove kako bi bio uspješan. Ovaj rad se bavio filmskom produkcijom kako bi time poduprijela istraživanje produkcije na području grada Rijeke. Istraživanje je provedeno kroz čitanje informacija sa stranica Grada Rijeke, Filmaktiva, Hrvatskog audiovizualnog centra, Kvarnerske filmske komisije te literature i web izvora koji govore o povijesti filma i filmskoj produkciji. Povijest filma je uvod u filmsku produkciju, jer ona kakvu ju poznajemo danas ne bi postojala da nije došlo do otkrića optičke iluzije kojom je došlo do filma. Filmska industrija je vrlo kompleksna industrija. Zahtijeva velike fizičke i psihičke napore, a potreban joj je konstantan rast i razvoj, koliko u tehnološkom, toliko i u obrazovnom aspektu. Producent mora znati upravljati firmom, novcima, ljudima. Producent mora biti konstantno prisutan i informiran kako bi svoj posao obavljao što bolje i profesionalnije. Time vidimo kako je bitna informiranost i obrazovanje producenta. To je osim umjetničkog posla i humanistički i menadžerski posao.

Grad Rijeka je kroz povijest proživio velike filmske trenutke. Zadnjih godina je postao mjesto snimanja i velikih stranih produkcija. Kvarnerska filmska komisija je tu od velike važnosti budući da spaja strane i domaće produkcije, pomaže u traženju lokacija i slično. Kroz intervju se ipak razaznalo kako Rijeka još uvijek nije idealno mjesto za produkciju, pogotovo kod mladih. Budžeti Grada Rijeke su i dalje premali te se ne može u potpunosti poduprijeti filmske projekte te produkcije moraju tražiti i druge načine financiranja. Rijeka je i dalje slaba kod formalnog obrazovanja ljudi u filmskom svijetu, malo je profesionalaca koji se mogu nositi s velikim projektima, ali fali i profesionalne opreme. Zbog takvih manjaka riječki filmaši su primorani tražiti pomoć u drugim gradovima, najčešće Zagrebu, koji nudi puno više. No, to samo znači veći troškovnik ako se govori o uvozu profesionalaca i opreme iz Zagreba u Rijeku. Rijeka bi trebala svojim filmašima omogućiti lakšu nabavu opreme, ili sporazumima i ugovorima olakšati uvoz potrebnih ljudi i materijala kako bi im troškovnik bio olakšan.

Rijeka je grad različitosti; filmske produkcije i snimanja bi trebala postati svakodnevnica i nešto normalno u našim životima. Time bi grad različitosti dobio još jedan od mnogih značajki koje ga upravo time i čine.

7. BIBLIOGRAFIJA

- 1) Dubrović, E., Ervin Dubrović (Ur.). (1997) Kinematografija u Rijeci. Rijeka: Muzej Grada Rijeke.
- 2) Škrabalo, I. (1998). 101 godina filma u Hrvatskoj 1896-1997: Pregled povijesti hrvatske kinematografije. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
- 3) Škrabalo, I. (1984), Između publike i države: Povijest hrvatske kinematografije 1896-1980. Zagreb: Znanje.
- 4) Turković, H. (2012). Teorija filma: Prizor, montaža, tematizacija. Zagreb: MeandarMedia.
- 5) Turković, H. i Majcen, V. (2003), Hrvatska kinematografija: Povijesne značajke, suvremeno stanje i filmografija (1991-2002). Zagreb: Ministarstvo kulture Republike Hrvatske.
- 6) Skoko, B., Brčić, T. i Gluvačević, D. (2012). Uloge igranog filma u brendiranju država, regija i gradova. Međunarodne studije: Časopis za međunarodne odnose, vanjsku politiku i diplomaciju. [PDF izdanje]. 12 (3/4), str. 9-36.
- 7) Simičević, V. Fotogenična Rijeka. *Sušačka revija*. [on-line izdanje]. broj 72. Zadnji put pristupljeno 30.08.2021. s <http://www.klub-susacana.hr/revija/clanak.asp?Num=72&C=7>
- 8) Frame, Framing, In frame. *Hollywood Lexicon*. Zadnji put pristupljeno 30.08.2021. s <http://www.hollywoodlexicon.com/frame.html>
- 9) The Editors of Encyclopaedia Britannica. (2011). Cinematography; Photography. *Encyclopaedia Britannica*. Zadnji put pristupljeno 31.08.2021. s <https://www.britannica.com/topic/cinematography>
- 10) Schwartz, R. V. (2013). Film and History. *Cairn.info: Matières à réflexion*. Zadnji put pristupljeno 30.08.2021. s <https://www.cairn.info/revue-histoire-politique-2013-1-page-176.htm>
- 11) Fonograf. *Hrvatska enciklopedija*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. (2021) Zadnji put pristupljeno 1. 9. 2021. s <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=20066>
- 12) Kinetoskop. *Hrvatska enciklopedija*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. (2021). Zadnji put pristupljeno 1. 9. 2021. s <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=31499>

- 13) Kinematograf. *Hrvatska enciklopedija*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. (2021). Zadnji put pristupljeno 1. 9. 2021. s <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=31481>
- 14) Sklar, R. History of Film. *Encyclopaedia Britannica*. Zadnji put pristupljeno 1.9.2021. s <https://www.britannica.com/art/history-of-the-motion-picture>
- 15) The History of Movies. *Libraries*. Zadnji put pristupljeno 1.9.2021. s <https://open.lib.umn.edu/mediaandculture/chapter/8-2-the-history-of-movies/>
- 16) Pitch > prodajna/natječajna prezentacija. *Bolje je Hrvatski!* Zadnji put pristupljeno 1.9.2021. s <https://bolje.hr/rijec/pitch-gt-prodajna-natjecajna-prezentacija/137/>
- 17) Računala: Što je to Storyboard? Kako napraviti ploču scenarija? *Lucia Fontains*. Zadnji put pristupljeno 1.9.2021. s <https://hr.luciafontains.com/kompyutery/59827-raskadrovka-eto-cto-takoe-kak-delat-raskadrovku.html>
- 18) Understanding Filmmaking: The 5 Stages of Film Production. (Studeni, 2020). *MasterClass*. Zadnji put pristupljeno 1.9.2021. s <https://www.masterclass.com/articles/understanding-the-stages-of-film-production#quiz-0>
- 19) Buehler, C. (Travanj, 2020). What are the Phases of Film Production. *IPR college of Creative Arts*. Zadnji put pristupljeno 1.9.2021. <https://www.ipr.edu/blogs/digital-video-and-media-production/what-are-the-phases-of-film-production/>
- 20) O projektu. *Rijeka2020.eu*. Zadnji put pristupljeno 1.9.2021. s <https://rijeka2020.eu/o-epk-projektu/>
- 21) Pasarić, K. (Rujan, 2017). Koliki je broj snimljenih filmova i serija u gradu Rijeci i koliki je angažman riječkih filmskih snaga u tim projektima, koliki je broj dozvola i koliko je naplaćenih taksa. *Grad Rijeka*. Zadnji put pristupljeno 1.9.2021. s <https://www.rijeka.hr/councillor-question/koliki-je-broj-snimljenih-filmova-serija-u-gradu-rijeci-koliki-je-angazman-rijeckih-filmskih-snaga-u-tim-projektima-koliki-je-broj-dozvola-koliko-je-naplacenih-taksa/>
- 22) O nama. *Filmaktiv*. Zadnji put pristupljeno 1.9.2021. s <https://filmaktiv.org/o-nama/>
- 23) Snimljeno kod nas. *Kvarner Film Commission*. Zadnji put pristupljeno 1.9.2021. s <https://www.kvarner-film.org/hr/artwork>

- 24) Usluge. *Kvarner Film Commission*. Zadnji put pristupljeno 1.9.2021. s <https://www.kvarner-film.org/hr/service>
- 25) Javni pozivi. *Hrvatski audiovizualni centar*. Zadnji put pristupljeno 1.9.2021. s <https://www.havc.hr/o-nama/javni-pozivi>
- 26) O nama. *Hrvatski audiovizualni centar*. Zadnji put pristupljeno 1.9.2021. s <https://www.havc.hr/o-nama>
- 27) Rezultati javnih poziva u kategoriji proizvodnje audiovizualnih djela. *Hrvatski audiovizualni centar*. Zadnji put pristupljeno 1.9.2021. s <https://www.havc.hr/o-nama/javni-pozivi/proizvodnja-audiovizualnih-djela/rezultati>